

סוגיה יג: תעניות ציבור (2): איסור רחיצה, סיכה ונעילת הסנדל

**

רקע

המשנה אוסרת רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המיטה. איסורים אלו מזכירים לנו את חמשת העינויים ביום הכיפורים, אבל מהגמ' ברור שיש הבדל מהותי בין האיסורים בתענית ציבור לבין האיסורים ביום הכיפורים.

מקורות

א. יג.-יג: "אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא כל שהוא משום אבל... לעבר את הזוהמא מותר"

ב. תוס' ד"ה אמר, וכל, וכן, אין, אלא

רי"ף ד: באלפס, "תנו רבנן כשאמרו אסור ברחיצה... ואם להעביר את הזוהמא מותר"

ר"ן ד"ה תנו, ירושלמי, אמר

רמב"ם הל' תעניות פ"ג ה"ד, פ"ה ה"י

הל' אבל פ"ה ה"ד

ג. שו"ע סי' תקעה סע' ג ומשנה ברורה סק"ז

הסבר הסוגיה

"אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא כל שהוא משום אבל כגון תשעה באב ואבל אסור בין בחמין בין בצונן כל שהוא משום תענוג כגון תענית צבור בחמין אסור בצונן מותר".

ביום הכיפורים, בתשעה באב, בתענית ציבור ובאבלות אסור לרחוץ, לסוך, לנעול סנדל ולשמש המיטה. רב חסדא סובר שהאיסורים הללו אינם זהים, בתשעה באב ובאבלות אסור לרחוץ אפילו בצונן, ובתעניות ציבור מותר לרחוץ בצונן ואסור לרחוץ בחמין. רבא בלישנא קמא חולק על רב חסדא, ומתיר לאבל לרחוץ בצונן [כפי שנראה לקמן גם לרבא דין אבל שונה מדין תענית ציבור].

רב ששת אוסר לאבל להושיט אצבעו בחמין, ורב חסדא אוסר לו לרחוץ כל גופו בצונן. חיבור שתי ההלכות הללו ביחד מלמד, שאבל אסור בחמין לגמרי, בצונן מותר לו לרחוץ פניו ידיו ורגליו, ואסור לו לרחוץ כל גופו. לפי רבא בלישנא קמא, שאבל מותר ברחיצה בצונן, מותר לו לרחוץ בצונן אפילו כל גופו, ובחמין אסור לו אפילו להושיט אצבעו.

רב חסדא מתיר בתעניות ציבור רחיצת כל הגוף בצונן, ובברייתא מפורש שרק רחיצת כל גופו אסורה בתענית. יוצא מכאן, שבצונן מותר לרחוץ אפילו כל גופו, בחמין רחיצת כל גופו אסורה ורחיצת פניו ידיו ורגליו מותרת.

מסוגייתנו משמע שדין רחיצה באבלות זהה לדין רחיצה בתשעה באב. הגמ' בפסחים [נד:] אומרת שתשעה באב דומה ליום הכיפורים, ואסור להושיט אצבעו במים. חיבור כל המקורות על פי המסקנה להלכה מלמד שיש שלוש רמות באיסור רחיצה:

א. יום הכיפורים ותשעה באב: כל רחיצה אסורה, אפילו הושטת אצבע בצוננים.

ב. אבל: בחמין אסור אפילו מקצת גופו, בצונן אסור רק כל גופו, ומותר פניו ידיו ורגליו.

ג. תענית ציבור: בחמין אסור כל גופו ומותר פניו ידיו ורגליו, בצונן מותר אפילו כל גופו.

נראה להסביר שיש שלוש רמות שונות של איסור רחיצה: מניעת עינוג, ניוול ועינוי. בתעניות ציבור יש איסור להתענג – לפיכך אסורה רק רחיצת כל הגוף בחמין. באבלות יש חיוב להתנוול – לפיכך אסורה רחיצת כל הגוף בצוננים, ורחיצת מקצת גופו בחמין. ביום הכיפורים ובתשעה באב יש דין עינוי, ולכן אפילו הצורך הבסיסי של הושטת אצבעו במים – אסור.

לכאורה ניתן להבין שההבדל בין דין תענית ציבור לבין דין תשעה באב קיים גם באיסור נעילת הסנדל. בתענית ציבור שאסור להתענג אסור לנעול סנדל בעיר ומותר בדרך, בתשעה באב שחייבים להתענות, אסור לנעול סנדל אפילו בדרך. הרי"ף [ד: באלפס] מביא ירושלמי, שאפילו בתשעה באב מותר לנעול סנדל בדרך. נראה לפרש שעינוי גדול ללכת יחף בדרך, ועינוי זה לא אסרו חכמים [הרמב"ם אינו מביא בהלכות תשעה באב (תעניות פ"ה) חילוק בין עיר לבין דרך, אולי הוא מקבל את סברתנו שיש חילוק בין תענית ציבור לבין תשעה באב בדין זה. כמו כן צריך לשים לב, שבהלכות תענית גשמים (פ"ג) הרמב"ם מביא את החילוק בין עיר לדרך כהגדרת האיסור, ובהלכות אבל (פ"ה ה"ז) רק כפסור].

הלכה

השו"ע [סי' תקנד סע' ז, סי' תקעה סע' ג, יו"ד סי' שפא סע' א] פוסק להלכה את שלש הרמות בדין רחיצה.